

ANTIC RELLOTGE

Si la comprensió del fenomen del temps ha preocupat els filòsofs des de l'antiguitat, els intents per mesurar-lo físicament es remunten també als més remots orígens de la humanitat. Els anomenats rellotges de sol i de sorra són només els tipus més coneguts d'aquest esforç mil·lenari. Però va haver-n'hi també d'aigua (clepsidres), de foc i d'altres molts materials.

A principis del segle XIV van començar a construir-se primitius ginyos mecànics, dotats ja dels elements fonamentals: una font d'energia (generalment un pes), un transmissor (rodes dentades), un fre o escapament i un regulador. Però el descobriment de certes propietats del pèndol i la seva aplicació a la mesura del temps, per part de Galileu Galilei, van revolucionar la rellotgeria mecànica. El físic holandès Cristian Huygens va generalitzar a mitjan del segle XVI l'ús del pèndol, inventant, a més, el volant-espiral o doble pèndol portàtil, que va permetre una enorme profusió de rellotges de tota magnitud i estils. Objectes de luxe durant èpoques enteres, per raó del seu cost, precisió i possibilitats ornamentals, a finals del segle XIX el rellotge va començar a convertir-se en instrument popular.

MAQUINÀRIES I ESTILS

Els Morez (amb pesos i pèndol, que pot ser senzill, reial o imperial) són els típics rellotges de paret, construïts artesanalment en la regió del Franc Comtat des de mitjan del segle XVII fins a l'actualitat. Es caracteritzen per la caixa metàl·lica, l'esfera esmaltada i la fortalesa del seu mecanisme.

Amb la maquinària tipus París s'han fabricat milions de rellotges al llarg dels segles. La seva característica fonamental és la supressió de la peça anomenada "cargol" i la utilització del pèndol, basant-se en els estudis realitzats per Galileu i Huygens.

Des del segle XVIII, l'anomenada escola francesa es caracteritza per la construcció de rellotges amb soneria senzilla d'hores i mitges, corda per a un, vuit i fins a quinze dies, fàcil utilització i un aspecte exterior sumptuós.

Sens dubte, els més populars dels rellotges de paret són els anomenats ulls de bou, rellotges de paret anteriors als murals, que prenen el seu nom de les terminologies arquitectònica i nàutica, atesa la forma circular del conjunt de la peça, en la qual la maquinària queda emmarcada en una capsa de fusta.

AGRAÏMENTS

L'exposició temporal Antic Rellotge ha estat possible gràcies a la col·laboració d'entitats públiques i privades, antiquaris, brocanters i col·leccionistes que ens han cedit les peces exposades i ens han facilitat la informació amb que s'ha nodrit i completat la mostra:

ENTITATS PÚBLIQUES I PRIVADES

Ajuntament de la Bisbal d'Empordà; Terracotta Museu de terrissa i ceràmica industrial de la Bisbal; Museu del Suro de Palafrugell; Museu del Rellotge Martí Amiel (Figueres); Generalitat de Catalunya. Servei de Museus. SAM - Servei d'Atenció als Museus de Girona; Universitat de Girona. STR - Serveis Tècnics de Recerca; Associació d'Antiquaris, Brocanters i Restauradors de la Bisbal; Fira del Rellotge de Sant Feliu de Codines.

ANTIQUARIS I BROCANTERS

Antic Bisbal (la Bisbal); Antic Daró (la Bisbal); Antic Dolors Martí (Palafrugell); Antic Major (Corçà); Antic Oliver (Palafrugell); Antiguitats Rosa Jordi. La Casa del Passeig (la Bisbal); Bicoca - Llums - El Magatzem (la Bisbal); Bòbila Antic (Corçà); Brocante Rocamora (la Bisbal); Enric Serra Planas (Peralada); L'Alguer, antiguitats i restauració (la Bisbal); L'Antigor (Monells); Manel Vancells (la Bisbal); Portes i moble antic Bernat & Tere (la Bisbal); Saltar i Parar - Ètnic i Exòtic (la Bisbal).

COL·LECCIONISTES PRIVATS

Antoni Escubedo; Günter Dähndel; Joan Fernández; Alex Jansà; Francesc Margenat; Pere Riera; Lluís Solano; Josep Vilanova; Xarrié-Antiquari; i diversos col·leccionistes anònims.

COL·LABORADORS ESPECIALS

Antic Daró; Àrea de Serveis de l'Ajuntament de la Bisbal; Eva Luque; Ferros forjats Genís; Günter Dähndel M.B.H.I. rellotger; Jordi Frigola; Jordi Pardo; Imma Llenas; Mònica Marull; Rellotgeria Pardo; Rubèn Pàmies; Jaume Xarrié.

EXPOSICIÓ

Organització: Fira Antic Empordà Comissariat i coordinació: Jaume Domènech, Xavier Rocas i Pere Noguera Documentació i catalogació: Jaume Domènech Muntatge: Terracotta Museu amb la col·laboració de Lola Casademont, Gemma Garriga i Eduard Punset.

DESPLEGABLE

Editor: Ajuntament de la Bisbal d'Empordà Textos: Jordi Frigola, Xavier Rocas Fotografies: Eduard Punset Disseny: Bis] Correcció lingüística: Mª Dolors Figueras Impressió: Gràfiques Gispert.

ORGANITZEN:

AJUNTAMENT DE LA BISBAL

Cambra de Comerç de Palamós

AMB LA COL·LABORACIÓ DE:

Diputació de Girona

fecsa endesa

CAM
Caja de Ahorros del Mediterráneo

PATROCINEN:

ANTIC RELOTGE

EXPOSICIÓ DE L'11 D'ABRIL A L'11 DE MAIG DE 2003
CASTELL PALAU. LA BISBAL D'EMPORDÀ

MÀQUINES PER MESURAR EL TEMPS

Una de les preocupacions dels humans ha estat i és el pas fugisser del temps, de vegades expressada gràficament com un rellotge de sol que portava una llatina no gaire reexida: "Tempus fugit depressa" o com en la bandera dels morts de la processó de Verges: "Lo temps és breu". L'home no ha pogut aturar-lo, però almenys s'ha inventat aparells per mesurar-lo, una manera de tenir-lo controlat, com els ginys més primitius: els rellotges de sol o els de sorra.

Tanmateix ja en temps força reculats es crearen les màquines de ferro, de llautó o de fusta, de moviment uniforme per comptar les hores, que esdevindrien, durant segles, un element propi de les cases benestants, dels palaus, campanars d'esglésies i torres d'edificis comunals.

A la Bisbal, la notícia més antiga que tenim d'un rellotge públic és de l'any 1486, a través d'uns pagaments que fa el Consell Municipal per arreglar-lo, situat en el primer campanar que hi va haver a l'església preromànica avui desapareguda. A l'octubre d'aquest any es paguen quatre sous a "lo mestre qui haie adobat lo relloge" i al febrer del 1487 es contracta Joan Agnes, de la vila de Blanes "per adobar lo relloja de les hores".

És molt probable que aquesta màquina sigui la mateixa que la del rellotge de ferro forjat, recentment restaurat, que s'exhibeix a l'exposició del castell, el qual porta gravat el nom del constructor Bru de Bosch, un personatge per ara desconegut. Quan es bastí l'actual campanar, acabat vers el 1770, es canvià el rellotge i l'antic va passar a l'església de la Pietat on va estar funcionant fins a la darrera Guerra Civil. És d'una tipologia semblant al vell de la catedral de Girona que hom el situa datat al segle XV.

L'altre rellotge públic que s'ha conservat i que es pot veure, així mateix, a l'exposició també procedeix del campanar de l'església parroquial. Va ser construït l'any 1900 per Paul Odobey, rellotger de Morez, població situada a la regió de l'Alt Jura (França), si bé a l'esfera hi porta el nom del rellotger de la Bisbal Rodolf d'Oliver, que era el qui el va muntar i vendre. Als segles XVIII i XIX a les cases particulars d'una certa categoria hom tenia rellotges de caixa i en les menys importants rellotges de paret, amb maquinària semblant a la dels campanars i amb campanes que tocaven, en la majoria dels casos, les hores, els quarts o la mitja hora. Tenir rellotge era un signe de distinció i de riquesa per a la família.

Entre els rellotges de paret hi trobem els anomenats de ratera, amb maquinària muntada sobre una estructura de fusta. Es fabricaven a zones muntanyoses de l'Europa central, sobretot als Alps. Al hivern, amb els poblets i les granges envoltats de neu i pràcticament incomunicats, els artesans obraven a casa seva aquests aparells, els quals quan arribava el bon temps ells mateixos anaven a vendre als mercats i fires dels països meridionals. Es tractava de rellotges d'un caràcter popular, amb esferes pintades senzillament o decorades amb calcomanies, d'un preu a l'abast de la classe mitjana i pagesos una mica ben situats.

Un tipus de rellotge que es va divulgar entre la noblesa i l'alta burgesia va ser el de sobretaula amb figures de bronze i bases de marbre que, en les cases senyorials, hom col·locava a les consoles, calaixeres o escalfapanxes. Però ben aviat aquests aparells utilitaris i decoratius es van difondre més i seguint l'estil dels fets amb materials de categoria superior, se substituíren, per raó del preu, les escultures de bronze per figures i relleus d'antimoni seriats, imitant els metalls bons. Així abaratits els podien ostentar les cases d'una burgesia de menys categoria econòmica.

I encara un altre tipus de rellotge antic és el de butxaca, generalment de forma rodona i que es portava lligat amb una cadeneteta a l'armilla, obrat amb materials diferents: argent, or, llautó, etc. Existeix, doncs, tota una varietat de rellotges, alguns dels quals enguany es poden veure exposats al castell. Unes màquines per mesurar el temps que fugí de pressa i que han viscut més anys que els homes que els fabricaren.

Jordi Frigola i Arpa